GÖÇ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF MIGRATION STUDIES
Cilt: 1 • Sayı: 2 • Temmuz-Aralık 2015 • ss. 58-83

Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul

Buket Akıncı*, Ahmet Nergiz ve Ercan Gedik*****

Öz

Son yarım yüzyılda, dünyada ve özellikle Türkiye'de en önemli konulardan birisi göç olgusudur. Toplumların hayatını her dönemde etkilemiştir ve etkisini hissettirmeye de devam etmektedir. Bu araştırmada; göç kavramı, göç çeşitleri, toplumdaki yansımaları ve ayrıca tüm bu verilerin göçmenler ve ülkemiz üzerindeki etkileri incelenmiştir. En nihayetinde, bu çalışmada küresel göç algısının çeşitli problemleri ve bu problemlere çözüm önerileri üzerine odaklanılmıştır. Sonuçlar göstermiştir ki, yer değiştirme hareketi ve ayrıca sosyal değişim süreci olarak da ifade edilen göç gerçeği sosyolojik, psikolojik, siyasal ve iktisadi disiplinler tarafından şekillenmektedir. Bu nedenledir ki ülkemiz için uyum sürecinin sosyal bütünleşme ve sosyal yapıya etkisi bölgesel göç hareketi kadar önemlidir.

Anahtar Kelimeler: *Göç hareketi, sosyal bütünleşme, uyum süreci, sosyo-psikolojik ve sosyo-kültürel entegrasyon*

* Göç Uzman Yardımcısı, Aydın İl Göç İdaresi Müdürlüğü, Uyum ve İletişim Çalışma Grubu, e-posta: buket.akinci@goc.gov.tr
** Göç Uzman Yardımcısı, Aydın İl Göç İdaresi Müdürlüğü, Uyum ve İletişim Çalışma Grubu e-posta: ahmet.nergiz@goc.gov.tr
*** Göç Uzman Yardımcısı, Aydın İl Göç İdaresi Müdürlüğü, Uyum ve İletişim Çalışma Grubu, e-posta: ercan.gedik@goc.gov.tr

GÖÇ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF MIGRATION STUDIES
Volume:1 • No: 2 • July-December 2015 • pp. 58-83

An Assesment on Process of Adaptation: Migration and Social Acceptance

Buket Akıncı*, Ahmet Nergiz** and Ercan Gedik***

Abstract

In the last half century, phenomenon of migration is one of the most important issue in the world and especially in Turkey. It has affected on life of societies in every term and also has still been its affected.. In this research, variables such as meaning and types of migration, reflections of society and also all of these datas' influence on migrants and our country were examined. Eventually, the paper focused on different type of problems and its models of solutions about dünya çapında phenomenon of migration and the results showed that reality of migration, in the other terms of act of changing place and also social change process has been shaped by the disciplines of such as sociology, psychology, political, economy etc. For this reason; for our country, process of adaptation, social integration and effect on structure of societies are as important as the mobility of regions.

Keywords: *Migration movement,social integration, process of adaptation, psychosocial and psychocultural integration*

* Provincial Migration Expert Assistance, Aydın Provincial Directorates of Migration Management, Harmonization and Communications Working Group Department, e-mail: buket.akinci@goc.gov.tr

** Provincial Migration Expert Assistance, Aydın Provincial Directorates of Migration Management, Harmonization and Communications Working Group Department, e-mail: ahmet.nergiz@goc.gov.tr

*** Provincial Migration Expert Assistance, Aydın Provincial Directorates of Migration Management, Harmonization and Communications Working Group Department, e-mail: ercan.gedik@goc.gov.tr

Giriş

Toplumsal yapının yeniden şekillenebilmesi açısından göç hareketlerinin rolü yadsınamaz. Toplumlar, içerisinde değişik grupları ve kültür öğelerini barındıran geniş bir toplumsal sistem ve ilişkiler ağıdır. Bu bağlamda göç unsuru, toplumun bu farklılığını bir çerçeve içerisine alarak göç edilen yeri yaşanılır hale getirmeye ve birey ile toplum arası ilişkileri bütünleştirmeye çalışan bir araç olmalıdır.

Söz konusu durumda sosyal bütünleşme ve entegrasyon düzeyinin artırılmasına yönelik rasyonel politikaların oluşturulması son derece önem arz etmektedir. Öyle ki devletler, göç olayları karşısında gerekli planları yapmakla ve toplumların yapısına yansıyacak olası olumsuzlukları en aza indirgemekle sorumludurlar. Bu doğrultuda gerçekleştirilebilecek politikalar, göç eden kişi ve grupların göç ettikleri toplumun istikrarını bozmayacak biçimde hayatlarının idame edilmesini sağlayacak düzeyde olmalıdır. Ana hatlarıyla üç kısımdan oluşan araştırmamızın temel konusunu uyum sürecinin toplumsal kabul üzerindeki etkisi oluşturmaktadır. İlk kısımda göçün ve göç edenlerin kavramsal tanımlarına ve göç çeşitlerine değinilmektedir. İkinci kısımda, göçün toplumsal entegrasyona etkileri irdelenerek psiko-sosyal boyutu ve sosyal bütünleşme kavramları üzerinde durulmuştur. Üçüncü kısımda ise göçün yansımalarının ülkemizdeki algısına değinilmiştir. En nihayetinde yıkıcı ya da yapıcı toplumsal bir etkiye sahip olabilen yer değiştirme eylemi, hangi nedenle ve ne şekilde hayat bulursa bulsun gerek göç alan ya da göç veren ülkeyi gerekse göç edenleri yakından ilgilendiren, doğru ve gerçekleşebilir politikalarla çözümlenebilen evrensel bir harekettir.

Kavramsal Açıdan Göç Olgusuna Genel Bakış

İnsanlığın ortaya çıktığı tarihsel süreç boyunca yer değiştirme hareketi olan göçlerin niteliğinde sürekli değişimler söz konusu olmuştur. İlk zamanlarda göç olayları daha ziyade coğrafi, açlık, savaş, kıtlık ve iklim koşulları gibi nedenlerden kaynaklanırken günümüzde bu nedenler

yerini kültürel, siyasi, iktisadi, dini, eğitim, sanayileşme, gereksinim vb. nedenlere bırakmıştır. Buradan hareketle geçmişten günümüze toplumların göç olgusu ile karşı karşıya kaldığı görülmekte ve pek tabii konuyla ilgili çalışmalar yapan araştırmacıların da ilgisini çekmektedir. İnsanlığın bu serüvenini takip etmek isteyen araştırmacılar farklı göç tanımlarına değinerek göç sürecini açıklamayı amaçlamışlardır.

Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlüğü'ndeki tanımına göre göç; ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireyler ile toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr, 2015).

Göç kavramı; kişilerin yaşamakta olduğu topraklardan, alıştıkları sosyal yapılarından, hâlihazırda sahip oldukları ekonomik imkânlardan kısacası toplumsal yaşamın birçok unsurundan uzaklaşarak veya uzaklaştırılarak yeni yaşam alanlarına kapı açması olarak ifade edilebilmektedir (Toros, 2008: 9). Uğuz ve diğerleri (2004: 387) ise, konuya farklı bir perspektiften bakarak göç kavramını yeni bir topluluk hareketi olarak görmekte olup toplumun çeşitli bileşenlerle etkilendiğini ve bu doğrultuda uyum sağlama sorunlarıyla karşı karşıya kalınabileceğini öngörmektedir. Daha geniş kapsamlı bir göç tanımı yapılacak olursa; bir yerden başka bir yere yapılan, sosyo-kültürel, politik ve bireysel dinamiklerden etkilenen, kısa-orta ve uzun vadeli olabilen bu eylemin, geriye dönüş planlı veya sürekli yerleşim hedefi güden bir yer değiştirme hareketi olduğu anlaşılmaktadır (Yalçın, 2004: 12-13).

Bahsi geçen farklı tanımlardan da anlaşılacağı üzere göç kavramı çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Tarif edildiği üzere bu durum, göçe ilişkin tanımlarda çeşitliliğe yol açmakta ve göç hareketlerinin sınıflandırılmasında da bu çeşitliliğe rastlanılmaktadır. Ancak görülmektedir ki ortak unsur olan yer değiştirme hareketi toplumların demografik, kültürel, sosyo-ekonomik yapısını ve bunların gelişimini biçimlendiren dinamik bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ülke ve toplum için göçün konusu yalnızca toplumsal, siyasal, kültürel, ekonomik, yönetsel ve hukuksal yönlerden ibaret değildir. Göç,

bireyleri ve toplumları temel insan haklarından, yaşama hakkı ve can güvenliğinden yoksun bırakma gibi kapsamlı ve insani niteliği olan bir olgudur.

Göç olgusu insanların içinde bulundukları duruma göre farklı türlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur ve bu dinamik yapının gelişimi hâlâ devam etmektedir. Kişilerin siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel, dinî vb. sebeplere dayanarak bireysel ya da aileleriyle birlikte aldıkları göç etme kararına 'bireysel göç'; toplumların veya belli bir bölgede yaşayan insanların çeşitli sebeplerle yer değiştirmesine 'toplu göç' denmektedir. Bir başka kategoriye göre ayrım yapılacak olursa'kitlesel göç' eylemi, belirli bir zamanda çok sayıda kişinin, tabiiyetinde olduğu ülke dışına düzensiz gruplar halinde hareket etmesi anlamına gelmekteyken; çok sayıda yabancının bir ülkeye sürekli olarak giriş yapması durumunda da 'toplu akın' kavramı söz konusu olmaktadır. Bir diğer kategori için, isteğe bağlı ya da zorunlu yapılan göç kavramlarına da değinmek gerekmektedir. 'İsteğe bağlı' göçler, kişinin göç ederken başkasının etkisi altında kalmadan gerçekleştirdiği göç türü olarak adlandırılmaktadır. Bu tip göçler yakın zamanımıza kadar süregelen göçlerin büyük kısmını kapsamaktadır. Diğer taraftan siyasal baskılar, savaşlar ve doğal afetler gibi etkenler sebebiyle kişiyi göç etmeye zorlayan ve isteği dışında gerçekleşen göç hareketi ise 'zorunlu göç' olarak ifade edilmektedir (Tümertekin & Özgüç, 2004: 236). Bazı göçler zaman bakımından da belirli farklılıklar göstermektedir. İnsanların, yaşadıkları yeri tekrar dönmemek üzere terk ederek başka bir yere göç etmesi 'devamlı' ya da 'kesin' göç olarak tanımlanmakta, ayrıca insanların, ikamet ettikleri yeri belirli bir süre terk etmesi durumunda ise 'geçici' göç söz konusu olmaktadır (Mutluer, 2003: 10).

Temel olarak ülkelerin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısına bağlı olarak karşımıza çıkan bir diğer göç tipi ise 'iç göç' ve 'dış göç' kavramlarıdır. Göç olgusu, ülke içinde meydana gelirse iç göç olarak nitelenmekte olup son yüzyılda yaşanan en yaygın iç göç olayı, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yapılan göçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış göçler ise nispeten daha uzun mesafeli göçlerdir ve ülke-

lerin büyüklüğüne, ekonomik kalkınmışlık düzeyine, nüfus hareketlerine bağlı olarak çeşitli sebeplerle gerçekleşmektedir. Dış göç tipinin içerisinde yer alan bir kavram olan 'uluslararası göç' kavramı, kişilerin kendi ülkesinin dışına çıkıp diğer ülkelerde yaşamını sürdürmeye başlaması şeklinde tanımlanmakta olup kimi zaman ulusal kimlik ve aidiyetin sorgulanmasına da neden olmaktadır (Asar, 2004: 242). Öyle ki, uluslararası göçler yeni bir yere zorunlu olarak gelen göçmenin çeşitli konularla yüzleşmesi ve o yerin düzenine alışması anlamında çok yönlü uyum sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bununla beraber uluslararası göçler 'yasal (düzenli)' ve 'yasal olmayan (düzensiz)' şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Yasal kanallar kullanılarak gerçekleşen ve düzenli göç hareketi şeklinde de ifade edilen yasal göç hareketinde, göç ettikleri ülkelerin yasalarına uygun şekilde giriş yaparak oturma izni alan kişiler yer almaktadır.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na (YUKK) göre düzenli göç kavramı, yabancıların yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade etmektedir. Burada, yasal kanallar kullanılarak gerçekleştirilen göç eylemine vurgu yapılmıştır. Aynı kanunda düzensiz göç tanımlamasına da yer verilmiş olup yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişi, Türkiye'de kalışı, Türkiye'de izinsiz çalışması ve Türkiye'den çıkışı şeklinde belirtilmiştir. Bu noktada düzensiz göç kavramı uluslararası koruma kavramıyla birlikte ele alınmıştır. Başka bir deyişle burada göçmen; göç düzenlemeleri uyarınca, belirli bir ülkeye girmek, orada ikamet etmek veya çalışmak için gerekli olan izin veya belgelere sahip olmamakta; gönderen ülke açısından ise, bir kişinin geçerli bir pasaportu veya seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı geçmesi veya ülkeden ayrılması için idari koşulları yerine getirmemesi olarak açıklanmaktadır. Kısacası düzensiz göçü yasa dışı göç olarak görmek mümkündür (YUKK, 2013: md. 3/I, 2). Düzensiz göçmen tanımında ise vizesinin geçerlilik tarihinin sona ermesi veya ülkeye yasa dışı girişi yüzünden gittiği ülkede hukuki statüden yoksun kişi tanımlaması yapılmaktadır. Bununla beraber, ülke vatandaşı olmayan bir kişinin, ülkeye giriş düzenlemelerini ihlal

etmesi veya ülkeye yasal olarak giriş yapıp göç düzenlemelerini ihlal edecek şekilde süresini aşarak ülkede kalması durumunda da gizli göç durumu gündeme gelmekte, ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen insan hareketi söz konusu olmaktadır (Çiçekli, 2009: 21).

Göç etmek amacıyla ülkelerinden ayrılan kişi veya kişi gruplarının, kimi zaman belirli bir ülkeye yani hedef ülkeye yerleşinceye kadar çeşitli ülkelere gitmeleri söz konusu olmaktadır. Buradan hareketle yerleşme niyeti olmaksızın bir ülkeden başka bir ülkeye göç ederken geçiş ülkesinde bulunan kişi ya da kişi grupları da 'transit göçmenler'i, bu türde oluşan göç ise 'transit göç'ü tanımlamaktadır (Doğan, 2006: 179). Göç sözcüğünün evrensel dildeki karşılığına değinecek olursak, İngilizce karşılığı 'migration' olarak ifade edilmekte, bununla beraber göç eylemini yapan kişi, yani göçmen için kullanılan sözcüklerin anlamı İngilizce'de farklı bakış açılarıyla şekillenmektedir. Örneğin, 'emigration' sözcüğü bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan dış göç anlamına vurgu yapmaktadır. Burada terk edilen ülke açısından dış göç söz konusu olmakta ve başka bir ülkeye göç edene de 'emigrant' denilmektedir. Bir diğer sözcük, bir ülkeye yapılan göç akını veya yerleşilen ülke için kabul edilen 'immigration'dur. Burada da ülke içine göç edene 'immigrant' tanımlaması yapılmaktadır. Genellikle göçmen sözcüğü ile İngilizce karşılığı 'refugee' olan mülteci sözcüğünün anlamı da birbirine karıştırılmaktadır. Mülteci sözcüğü göçmen sözcüğüne kıyasla daha özel bir alanı ve eylemi çağrıştırmakta, ek olarak uluslararası literatürde de göçmen ile mülteci terimleri birbirinden ayrı kullanılmaktadır. Göçmenlerin de kendi içinde sınıflandırılması mümkündür. Bu bağlamda başta turizm, sağlık ve eğitim amacıyla gelen yabancılar, yabancı girişimciler ve işçiler, ülkeye yasal yollarla gelip yerleşme amacı taşıyanlar ile yasal olmayan yollarla giriş yapıp kaçak statüsünde yer alan yabancılar ve yaşayacak bir yer bulmak için gelen mülteciler göçmen sınıflandırılmasında yer almaktadır.

10 Aralık 1948 tarihinde imzalanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde bireylerin özgürlüklerinden ve temel haklarından fark gözetmeksizin faydalanmaları ilkesi kabul edilmiştir. Dolayısıyla dil,

din, milliyet farkı gözetmeksizin tüm insanların eşit olduğu ve güvenliklerinin sağlanması gerekliliği ilan edilmiştir. Mültecilerin de bu bakımdan korunması önem arz etmektedir. Bu hususta Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) inisiyatif almıştır. Bu yapı özellikle mültecilerin korunmasını sağlayan uluslararası sözleşmelerin uygulanmasını takip etme görevini üstlenmiştir. 14 Aralık 1950 tarihinde BM Genel Kurulunda bir konferans düzenlenmiş ve bu konferans sonrasında 28 Temmuz 1951 tarihinde İsviçre'nin Cenevre şehrinde "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme' imza altına alınmıştır. 22 Nisan1954 tarihinde ise bu sözleşme yürürlüğe girmiştir. 'Coğrafi sınırlama' kavramı ile taraf olduğumuz bu sözleşmede mülteci kavramına yalnızca "Avrupa'dan gelenler" şeklinde yer verilmiştir. Bununla beraber, 1967 yılında mültecilerin statüsüne ilişkin bir protokol oluşturulmuştur. Bu sayede, mülteci diye tanımlanan kişi: *"1 Ocak 1951'den önce vuku bulan olaylar neticesinde; ülkesinde ırk, kimlik, din, siyasal düşünce ve toplumsal konum gibi hususlarda tabiiyeti olduğu devletin ona tarafsız davranamayacağı düşüncesi sebebiyle kendisini baskı altında hissederek devletine olan güvenini kaybetmesi ve ülkesini terk edip başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunmakla birlikte söz konusu talebi o ülke tarafından kabul edilen kişidir. Ekonomik ya da turistik nedenlerle göç edenler mülteci olarak kabul edilmez."* şeklinde ifade edilmiştir. Türkiye ise Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme'yi 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış ve 19 Ağustos 1961 tarihinde ihtirazı kayıtla onaylamıştır. Türkiye'nin ihtirazı kaydı şu şekilde yer almıştır: *"Bu sözleşmenin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye'de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz"* (BM, 1951 ve 1967).

Mülteci kavramına 6458 sayılı YUKK' da atıfta bulunulmuştur. Bu kanunda, mülteci ve şartlı mülteci ayrımına değinilmiş, bu iki ayrım arasında olayların Avrupa ülkelerinde meydana gelip gelmediği kıstasına yer verilmiştir. Mülteci statüsü kanunda şöyle geçmektedir:

> *"Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden*

dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir." (YUKK, 2013: md. 61).

Aynı kanunun 62.maddesinde 'şartlı mülteci' tanımlaması yapılmıştır:

"Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir." (YUKK, 2013: md. 62).

Çoğu zaman mülteci kavramıyla sığınmacı kavramı birbirine karıştırılmaktadır. Oysaki bu iki kavram arasında net bir ayrım vardır. Sığınmacı, mülteci olgusunda da olduğu gibi, kaçtığı ülkeye sığınma talebinde bulunan kişidir. Bu hususta, ülkesini terk edip başka bir ülkeye kaçan kişinin o ülkenin yetkilileri tarafından soruşturma evresinde olması durumu bulunmaktadır. Sığınmacı ile mülteci arasındaki en belirgin fark sığınmacının hukuki açıdan soruşturma aşamasında olmasıdır. Bununla birlikte, mülteci tanımlamasında yer alan nedenler de sığınmacı tanımı içinde yer almaktadır (multecihaklari.org.tr, 2015). 'Vatansızlık' kavramı da mülteci kavramıyla bağlantılı olarak sıklıkla kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan vatansız kavramının tanımına da yer vermek yerinde olacaktır. Hukuki anlamda vatansızlık, bir devletin vatandaşlığına tabi olan fakat oradan ayrılınca ya kendilerinin koruma talep etmeyi reddetmesinden ya da tabiiyeti bulunduğu devletin onlara koruma sağlamayı kabul etmeme-

sinden ötürü kendi devleti tarafından korunmayan kişilerin durumu olarak tanımlanmaktadır (Çiçekli, 2009: 11). Son olarak göçmen, günümüzde genellikle ekonomik nedenlerden kaynaklı olmak üzere mülteci tanımında bulunan unsurların dışında ülkesini gönüllü olarak terk eden ve başka bir ülkeye, izinli ya da yetkililerin bilgisi dahilinde yerleşen kişiler şeklinde ifade edilmektedir. 'Kaçak göçmen' ise, kendi ülkesinden başka bir ülkeye giden kişi ya da kişi gruplarının, göç ettikleri ülkenin yetkili makamlarına bilgi vermeden veya onlardan izin almadan göç ettikleri ülkede yaşamlarını sürdürenler için kullanılmaktadır.

Göçün Temel Öznesi: İnsan Faktörü

Bütün sosyolojik kuramların özünde yer alan tema; toplumsal olguların veya süreçlerin, neden-sonuç ilişkisi bağlamında açıklanarak toplumların ilerlemesi ve gelişmesi için öncelikle değişmesi gerektiğidir. Aksi durumda toplumların gelişip ilerleyemeyeceği savunulmaktadır. Bu açıdan göç olgusuna, temelinde yatan nedenleri ve sonuçlarıyla beraber sosyo-kültürel bir değişim aracı olarak bakmak son derece doğru olacaktır. Göç olgusu, algılardaki bu değişimlerden hareketle yer değiştirme eylemiyle varılan yere uyum içinde tamamlanan bir süreçler bütünüdür. Tüm göç süreçlerinin temelinde bireyin davranışı yatmaktadır. Şayet bu davranış süreçleri uyum içerisinde yaşanmadığı zaman göç eyleminin işlevselliğinden bahsetmek yerinde olmayacaktır. Bir başka ifadeyle, yerleşilen yerlere uyum gerçekleşmediği takdirde göç eylemi tamamlanmamış olacaktır; çünkü bireylerin, ailelerin ya da kişi gruplarının vardıkları yerlere uyum sağlayamamış olmaları ilk fırsatta yeniden yer değiştirme eğilimine sahip potansiyel göçmenlerin varlığını ortaya çıkaracaktır. Bu bakımdan, neden ve ne şekilde göç edildiği, göçmenin davranışını şekillendiren bir güce sahiptir ve bu sebepten göçün eyleme dönüşmeden önceki davranış sürecine odaklanılması önem arz etmektedir (Çakır, 2011: 131).

Sosyolojik ve psikolojik yönleri ile toplumsal alandaki yansımaları sonucu kişinin bireysel yaşamındaki etkileri üzerinde göç (yer değiş-

tirme) olgusundan en çok etkilenen ve uyum sürecinin baş aktörü olan hiç şüphesiz *insan* olmuştur. Farklı kültürlerden gelen bireylerin etkileşimi, ortaya çıkan kültürel uyum sorunlarını beraberinde getirebilmektedir. Göç sayesinde pek çok açıdan birbirinden farklı geçmişe sahip bireyler dil, din, gelenek ve kültür gibi bileşenler ile birlikte aynı ortamda yaşamını sürdürmek durumunda kalmaktadır (Aksoy, 2012: 297). Bir kültürden başka bir kültürde kendine yer bulan bireylerin uyum sağlamakta karşılaştıkları güçlükler, sıkıntılar, bunalımlar ve gösterdikleri tepkiler 'kültür şoku' olarak ifade edilmektedir (Güvenç, 1996: 122). Benlik saygısı, yaşam doyumu ve sosyal destek gibi psiko-sosyal değişkenler kültür şokunu atlatmada oldukça önemli rol oynamaktadır (Gün & Bayraktar, 2008: 168).Göçmenlerin toplumsal uyumu yakalayamaması, toplumsal düzenin ve bizzat göçmenin kendisinin "modern yaşamın gerekliliklerine uygun" hareket edememesi olarak görülmektedir. Baştürk'e (2009: 537-538) göre, küreselleşmenin meydana getirdiği göçmenlerin, sosyal korumalar sayesinde göçmen uyumuna önem veren kamu politikalarının da bir anlamı kalmadığı ifade edilmektedir. Bunun nedeni ise göçmenlerin sosyal ilişkilere entegrasyonun yeterliliğini yitirmiş olması ve bu durumun bir sorun olarak görülmemesi gerektiğidir. Öyle ki etnik ön yargıların yok olduğu ve kültürel zenginliklerin rahatça sunulabildiği toplumsal düzende, varılan ülkenin kültürüne katkıda bulunabilmek oldukça önem arz etmektedir.

Göçün Sosyal Bütünleşme Boyutu

Bilimsel çalışma yapanların sıklıkla vurguladığı şekliyle, *"Çiçeklerle karşılanan işçilerden, istenmeyen yabancılara dönüşmek"* sloganı, günümüzde uluslararası göç literatüründe kendine yer bulmuştur. Hem göçmen ailelerine gösterilen negatif tutum hem de ülkelerin göç yasalarını ve uyguladıkları prosedürleri giderek sıkılaştırmaları ve hatta uluslararası hukukun sınırını zorlamaları şu son dönemde oldukça sık karşılanır bir durum haline gelmiştir (Baştürk, 2009: 516-517). Uluslararası arenada Batılı ülkelerin ve hatta Avrupa Birliğinin (AB) Tür-

kiye'nin göç yönetimi üzerindeki talebi açık kapı politikasının (doğu sınırını aç ancak batı sınırını kapat) uygulanması yönünde olmuştur. Öyle ki Avrupa'da uygulanan politikalar (sığınma başvurularının değerlendirilme koşulları ve sığınmacıların karşılanma şartları gibi) doğrultusunda, göçmen kabulünün daha da zorlaştığı şu dönemde (Tüm Avrupa'da yaklaşık olarak 500 bin Suriyeli sığınmacı varken sadece İstanbul'da 400 bin Suriyeli barınmakta), ülkelerini terk etmek zorunda kalmış ve sayıları 2 milyonu aşan Suriyeli sığınmacı ülkemizde misafir edilmektedir. Misafirlik kavramı toplumsal kabul ve uyum bakımından son derece önemli bir rol oynamaktadır. Ülkemizdeki Suriyelilerden söz edildiğinde sıklıkla bu ifadenin kullanılıyor olması iki yönlü incelenebilir. İlki, pozitif bir bakış açısıyla, ülkelerinden gelenlere yaşadıkları dramdan kaynaklı empati ile bakabilmek, diğeri ise duruma negatif yönden yaklaşıp onların haklarını ev sahibinin inisiyatifine bırakmak şeklinde yorumlayabilmektir (Erdoğan, 2015: 181-182).

Göç eden kişiler ve göç edilen ülke vatandaşları arasındaki etkileşim, çoğunlukla göçmenlerin kendi kültürlerini beraberinde gittikleri o ülkeye götürmelerinden kaynaklı kültürel değişim sürecini de beraberinde getirmiştir. Son birkaç yıldır bir arada yaşadığımız Suriyelilerin, Türk toplumuna uyum sağlayabilmesi ve Türk toplumunca da sosyal kabul görüp görmeyeceği birçok araştırmanın da konusu olmuştur. Elde edilen son verilere göre, dünyada en fazla mülteciye sahip ülke olarak ifade edilen ülkemiz için bu denli fazla sayıda sığınmacıyı uzun süre için kabul etmenin zor bir sınav olduğunu vurgulayan BMMYK Türkiye Sözcüsü Selin Ünal, Türk toplumunun gösterdiği misafirperverlik ve anlayışı takdir ile karşıladıklarını ifade etmektedir (dw.com, 2015). Ancak her ne kadar toplumsal kabul üst düzeyde gerçekleşse de sürdürülebilir olması için sürecin iyi yönetilmesi ve toplumsal desteğin de alınmasının son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır. Dikkat çekilen bir başka durum ise Türkiye'nin zamanında yurt dışındaki Türklerle (günümüzdeki rakamlara göre 5 milyonu aşkın yurt dışında yaşayan Türk olduğu bilinmekte) ilgili sayılarının tartışıldığı 'uyum sorununu' artık kendi içinde tartışacak hale gelmiş

olmasıdır (Erdoğan, 2015: 209-220).Göç yaşantısında çevresel değişimle beraber kişi ve kişi gruplarının uyum süreci de pek tabii olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Göç süreci sonunda uyum problemlerinin sıklıkla yaşandığı görülmekte ve ayrıca ruh sağlığı açısından da benlik saygısı, yaşam doyumu ve kültürlenme (acculturation) gibi kavramlar insan ilişkilerinde özellikle davranışsal değişimlere neden olmaktadır. Berry'e (1997: 27-28) göre bu kültürlenme modeli dört temel evreden meydana gelmektedir. Bu evreler 'bütünleşme', 'asimilasyon', son birim ve son olarak da 'ayrışma'dır.

Bir topluluğa veya gruba aidiyet duygusu taşımanın önem kazandığı entegrasyon (bütünleşme), asimilasyon (eritme potası/akültürasyon), marjinalleşme ve ayrışma gibi kavramlar göç olgusunun etkilerini bizlere göstermektedir. Gerek göç eden kişiler, gerekse göç alan ülkeler açısından entegrasyon kavramının öne çıkan en önemli boyutu sosyo-kültürel açıdan ortaya çıkmaktadır. Toplumları oluşturan bireylerin kendi kimlikleriyle içinde bulundukları topluma katılma sürecinde ortaya çıkan kavram bütünleşmedir. Göçmenler açısından kendi üzerlerine düşen görev, yaşadıkları topluma ve o kültüre kendi öz kültürlerinden kopmadan uyum sağlayabilmek iken, göç edilen ülkeye ve ülkede yaşayan insanlara düşen görev ise entegrasyonun sağlıklı gerçekleştirilebilmesi için doğru altyapının hazırlanması gerektiğidir. Aksi halde, çok dilli ve kültürlü bir toplumda yetişen bireyler oluşacak ve içinde yaşadıkları toplumla sosyo-kültürel kopukluk yaşadıkları gözlemlenecektir. Çünkü uyum ile birlikte gerçekleşecek sosyal bütünleşme kavramı bir arada düşünülmelidir. Bütünleşme, sadece tek bir grubun sorumluluğunda değildir. Hem göçmenlerin kendisi hem de ev sahibi devlet, kurumlar ve toplumlar bütünleşmeden sorumlu olmaktadır. Bu sayede, bireylerin kendi öz saygılarının gelişimi artacak ve sağlıklı kültürel kimlik entegrasyonu kolaylaşacak, kendine güvenen güçlü topluluklar oluşacak ve bu oluşum toplum tarafından daha çabuk kabul görecektir (Yavuz, 2013: 615-616). Bu duruma farklı bir bakış açısıyla yaklaşan Bauman, kapsayıcılık olarak nitelendirdiği asimilasyon kavramını, günümüz refah rejimlerinin ge-

nel eğilimini dışlama üzerine kurması olarak görmüş, sosyal yardım uygulamalarının ortak bir yaşam formu yaratma hedefinden ziyade dışlanan grupların ortak yaşam alanlarından uzaklaştırması işlevinin ön plana çıktığını belirtmiştir (Bauman, 1999: 99-101). Bu anlatımdan yola çıkacak olursak, modern toplumlarda kültürel uyumdan daha ileri giden bir durum olarak nitelendirilen asimilasyon (akültürasyon) kavramı, hâkim kültür kodları karşısında özgün gelenek ve davranışların çoğunluğun değer ve normlarına uydurulması olarak kullanılırken, Giddens de bu kavrama 'eritme potası' adını vermiştir (Giddens, 2000: 251). Bu konuya daha ayrıntılı bir şekilde değinmek gerekirse, bu kavram özgün kültürün hâkim kültür karşısındaki egemenliğinden çok, hâkimiyeti oluşturan tüm kültürel yapıların evrim geçirerek yeni bir kalıp içinde karışmasını ve yeniden oluşmasını ifade etmektedir. Bir başka deyişle asimilasyon ya da eritme potası kavramı, göçmenlerin toplumsal devingenlik için gerekli koşullara kavuştukça orta sınıf olma yoluyla kültürel farklılıklarının absorbe edilmesi anlamında kullanılabilmektedir (Baştürk, 2009: 533-536).

Göçmenlerin entegrasyon sağlayamadığı algısı son yıllarda geleneksel göçün zorlaştırılması eğiliminin birçok Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkesinde artmasına yol açmıştır. Amaç, göçmenlerin kendi entegrasyonlarının yönetiminde daha büyük rol oynayabilmelerinin teşvik edilmesini sağlamaktır. Bu nedenle, özellikle dil kursları yaygınlaştırılmakta, çeşitli kültürel oryantasyon programları düzenlenmekte ve ayrıca uyulması gereken prosedürlerin detaylı anlatımını içeren bilgilendirmeler yapılmaktadır. Öte yandan, 'proaktivite' olarak adlandırılan göçmenlerin başta bilgi teknolojileri, tıp ve mühendislik gibi alanlarda iş gücündeki belirli açıkları kapatmalarının teşvik edilmesi hedeflenmektedir. Temel rollerden birini üstlenen başlıca faktörler arasında 'eğitim' gelmektedir. Bu sayede göçmenlerin yaşadıkları çevrenin dilini öğrenmek için faaliyetler yapılmakta, birtakım sosyal çevrelerle kültürel etkileşim kurmaları için rehberlik hizmeti sunulmakta ve özellikle genç göçmenlerin entegrasyonu hassasiyetle önemsenmektedir. Bu çalışmanın uygulandığı kişi-

lerin aile kökenleri, dil yetenekleri, yerleşik eğitim sisteminin kendi ülkelerindeki eğitim sistemine kıyasla ne derece destek olup olmadığı belirleyici özelliklerden bazılarını oluşturmaktadır. Üzerinde önemle durulması gereken bir başka faktör ise göçmenlerin bir iş sahibi olması yani para kazanabilmeleridir. Öyle ki, işe girmelerinin teşvik edilmesi hem kendilerinin hem de ailelerinin belirli bir refah standardı içinde yaşayabilmeleri için önem arz etmektedir. Burada unutulmaması gereken husus, ekonomik sıkıntıların olası bazı sorunları (yoksulluk, işsizlik, düzensiz gelir vb.) da beraberinde getirdiğidir. Aslında bu noktada eğitimin ve sosyo-kültürel entegrasyonun önemini bir kez daha vurgulamak yerinde olacaktır, çünkü yerleşik dili yeterince bilmeyen veya çeşitli topluluklarla sosyal bir köprü oluşturmayı başaramamış bireyler ya da gruplar uygun iş olanaklarından da bihaber kalmakta veya işe kabulleri sırasında kazanılmış diplomalarının denkliğinin tanınmaması gibi yıkıcı problemler yaşamaktadırlar (OECD, 2009: 1-7). Nüfusun giderek artmasıyla özellikle iş kaybı ve bunun neticesinde gelir kaybı gibi durumların yaşanması söz konusu olup buna ilaveten, toplumların zihninde göçmenlerin başta sosyal güvenlik hizmetlerine yük getirmesi ve kamu hizmetlerini aksatması düşüncesi hâkim olabilmektedir. Ayrıca, göçmenler üzerinden bulaşıcı hastalıkların görülme oranının artması ve suç olaylarının yaygınlaşmasıyla göçmenlere karşı güvensizlik duyulmaktadır. Tüm bu hususlar düşünüldüğünde göçmenlerin toplumsal uyumunun, toplumsal kabul dâhilinde güçleştiği ortaya çıkabilmektedir (Tunç, 2015: 43).

Sunata (2013: 206), göç edenlerin yaşam deneyimlerine farklı bir bakış açısıyla eğilerek bu sürecin üç aşamada gerçekleştiği tezini öne sürmüştür. Bu hususta; ilk aşamada, göçmenin yer değiştirme eylemine geçmeden önceki durumunu 'yabancılaşma öncesi süreç' olarak nitelendirmiştir. Burada göçmenlerin birlik halinde bir eve sahip olma ihtiyacını karşılaması durumuna vurgu yapılmıştır. Sonraki aşamada, kendi ülkelerine duydukları hasret duygusuyla göçmenler arasında aidiyet boşluğunun yaşanacağını ve bu sayede birlik halinde hareket etmekten uzaklaşarak aşılması kolay olmayan "yabancılaşmaya doğru"

bir geçişin söz konusu olacağı belirtilmiştir. Buradan hareketle, göç olgusu bağlamında hissedilen hasretlik duygusunun yabancılaşmanın farklı bir yüzü olduğunun altı çizilmiştir. Son aşama olarak ise göçmenlere iki seçenek öne sürülmüş, ya tamamen birliğin bozulacağına ya da bütünlüğün tekrar korunacağına dikkat çekilmiştir. Göç hareketinin farklı kuramlarla açıklandığı bilimsel arenada Somersan'a (2004: 150-155) göre ise karşılaşılan göç süreçleri dörde ayrılmaktadır. Birincisi ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ilk göçmenlerin eski anayurtlarından insanları yeni bir ülkede yerleşmeye, onları vatandaşlığa çağırmalarını ifade eden 'Klasik Göç Modeli'; ikincisi Fransa, Hollanda İngiltere gibi ülkelerin uyguladığı ve kendi sömürgelerinden anayurda (sömürgeci ülkeye) göçü açıklayan 'Sömürge Modeli'; üçüncüsü Almanya, Belçika, İsviçre gibi ülkelerin iş gücündeki boşluk nedeniyle diğer ülkelerdeki insanları, onlara vatandaşlık hakkı tanımadan geçici olarak göç etmeye teşvik eden 'Misafir İşçi Modeli'dir. Dördüncüsü ise yasa dışı göç ve göçmeni kapsayan, çoğunlukla savaş ya da siyasi sebeplerden kaynaklı özelikle Avrupa'ya gitme yolunda geldiği ülkeyi transit ülke olarak gören 'Gayri Meşru Model'dir.

Enformel ağların genişlemesi aynı zamanda uyuma gerek duymayan bir nevi bir arada yaşama kültürünün temellerini oluşturmuştur. Köken ülkeden gelen insanların, göç ettikleri ülkede çoğunlukla aynı mekânları paylaşması göçmen gettolarını var etmiş, aidiyetlerinin sıkışmasının uyum problemi olduğu konusunda genel bir uzlaşmadan bahsedilmesine yol açmıştır (Erder, 2006: 39-43). Aksi halde, getto yerleşim yerleri, toplumdan dışlanmışlık duygusunu çalışma yaşamında, okulda ve gündelik yaşamlarında hisseden yabancıların sığındığı, kimliksel dayanışma ve kolektif varoluş duygularının güçlendiği, tam anlamıyla birer aykırı alanlar teşkil edebilmektedir (Bedirhan, 2009: 3).

Bireyin çevresiyle etkileşimi olarak nitelendirilen toplumsal hareketin, kendisini var eden kesimlerle olan iletişim kopukluğunun meydana getirdiği dışlanma durumu 'marjinalleşme' olarak tanımlanmaktadır. Sosyal bir sorun olarak görebileceğimiz bu olgu, modern yaşamın getirdiği hâkim belirleyicilerin de etkisiyle tabiri yerindeyse

çözümsüzlüğe itilmektedir. Marjinalleşen kişi kendisini ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan sosyal çevrenin dışına itilmiş, âdeta ikincil konuma sahipmiş gibi görmektedir. Diğer taraftan, birlikte yaşayan kişilerin birbirlerine olan entegrasyonu yalnız toplumdaki her kesim için değil ilk ve sonraki nesil göçmenler için de önem taşımaktadır. Öyle ki göç eylemi beraberinde göçmenler için yeni yaşam şekilleri getirmektedir. Bununla beraber toplumsal yaşamın kurallarını geleneksel ilişkiler sağlamakta olup ailenin kurulmasını ortaya koyan ve diğer toplumların var olmasını sürdüren güç, paylaşılan ortak değerler olarak ifade edilmektedir. (Gökçe, 1996: 155). Bu durum ise kişileri geleneksel değerlerinden soyutlamakta ve böylece kendilerini yabancısı oldukları değerlerle yaşamak zorunda bırakmaktadır (Guterres, 2007: 11).

Toplumsal soyutlanma çerçevesinde marjinalleşmenin bir ileri boyutu da 'ayrışma' olgusudur. Birey, sosyal çevresinde mutlu olmayarak onu saran kurum ve ilişkilerden uzaklaşmakta ve onlara karşı kendini yabancı hissederek ayrışma sürecine girmektedir (Ergil, 1980: 252). Marjinalleşme sınırı, belli olan bir uç noktasında yer alma durumudur. Ayrışma durumunda ise ötekileşme olgusu hâkimdir. Ayrışmanın belli bir sınırı yoktur ve ayrışma, toplumsal soyutlanma boyutuna sahiptir. Ötekileşme ya da ayrışma, yabancılaşma ile birlikte gelinen aşamada yeni yaşam çevrelerinde meydana gelmektedir. Esasında göç olgusu açısından toplumsal soyutlanma gerçekleşirken öncelikle toplum birleşik bir şekilde hareket etmektedir. Daha sonrasında yer değiştirme hareketinin meydana gelmesiyle karşıt gruplar oluşmakta yani bir nevi göç olgusundan sonra toplumda ayrışma gözlemlenebilmektedir. Bu durum toplumun asimilasyondan ziyade entegrasyona kanalize edilmesini önemli kılmaktadır.

Göçün Psiko-Sosyal Boyutu

Göç hareketleri insanları ve toplumları demografik, sosyo-kültürel ve aynı zamanda psikolojik yönden yakından etkilemektedir. Yer değiştirme sürecinde bireyler karmaşık ve hassas bir dönem geçirmekte-

dir. Göhler'e göre bunun sonucunda göçmenler; kendi dilinin işlevini kaybetmesi ve yabancılık, yalnızlık, boşluk, özlem, aşağılık (kendi değer yargılarının aşağılanması), suçluluk, kırgınlık ve önyargı gibi duyguları bir karmaşa halinde yaşamaktadır (Erol & Ersever, 2014: 53). Yeni bir sosyal çevrede yaşamaya başlayan, o ülkede konuşulan dili konuşabilme ve yerleşik insanlarla sağlıklı bir ilişki kurabilme gibi etkenler kişinin yaşayabileceği kriz ihtimalini minimuma indiren etkenlerdir (Ekşi, 2002: 219).Göç etmeye zorlanmış kişilerin, gönüllü göç etmiş ya da hiç göç etmemiş kişilerle karşılaştırıldığında birçok travmatik yaşantı ve ruhsal sorun yaşadıkları görülmektedir. Zorunlu ve gönüllü yapılan göç arasında kıyas yapıldığında ise sosyal uyum, hayat beklentileri, kişinin dünya üzerine olan temel varsayımları gibi yaşamsal kavramların fazlaca etkilendiği görülmektedir (Erol & Ersever, 2014: 48).Geçici göçmenlik ailenin parçalanmasına, sosyal ağ bağlantılarının azalmasına ve psiko-sosyal strese yol açmaktadır ya da tüm bu ifade edilenlerin aksine, göç eden kişiler kendi geleceklerini belirlemek isteyen daha iyi koşullar arayışı içinde olan mücadeleci, aktif, cesur, özellikle genç insanlardan oluşmuş ise psikolojik yönden daha olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca, ekonomik yönden daha gelişmiş olan bir bölgeye gitmiş olmak da sağlık durumlarını iyi yönde etkileyebilmektedir.

Bir diğer perspektiften bakacak olursak ilk geldikleri dönem itibariyle sosyo-ekonomik bağlamda dezavantajlı konumda hayatlarına başlayan, çoğu zaman oldukça zor şartlarda çalışmak ve yaşamak zorunda olan göçmenler daha çok sağlık tehditleriyle karşılaşmaktadır (Esen & Yazıcı, 2012: 58-60).Önemle değinilmektedir ki kopuk sosyal ağlar, HIV dahil cinsel yolla geçen hastalıkları da beraberinde getirmektedir. Ayrıca savaş, politik veya bölgesel işkence, ekonomik problem, açlık ve diğer felaketler nedeniyle zorunlu göçe mecbur kalan toplumlar; şiddet, stres, besin azlığı, sağlık hizmetlerinden yararlanmama gibi olumsuz deneyimler yaşayabilmektedir. Zorunlu göçebelik, göç edilen yerdeki koşullar göç eden bireylerin sağlığı üzerinde tamamıyla etkili faktörleri oluşturmaktadır. Yine, göç edilen toplumda yeni hastalık et-

kenlerine maruz kalma, aşırı kalabalık, yetersiz beslenme gibi birtakım epidemik salgınlara neden olabilmektedir (Tuzcu & Bademli, 2014: 59). Diğer bir açıdan bireyin kültürel, politik, sosyal, ekonomik, eğitimsel geçmişi ve deneyimleri göç ettiği ülkelere uyum sağlamalarını güçleştirmekte ya da tam tersine kolaylaştırmaktadır. Öyle ki bir göçmenin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, kültürel geçmişi ya da göç etme nedeni ne olursa olsun göçmenlik duygusundan dolayı iç dünyasında değişiklikler meydana gelmektedir (Tunç, 2013:10). Göç eden kişiler, yeni çevrelerinde hem sosyo-kültürel değişimlere neden olmakta hem de kendileri sosyo-psikolojik yönden değişebilmektedir. Bir göçmenin yeni yerleşim yerinde ekonomik ve kültürel entegrasyonu ne kadar çabuk olabilirse ortaya çıkabilecek psikolojik risk faktörlerinin etkisi de o kadar az olacaktır. En nihayetinde Türkiye için planlı ve organize olmuş uyumlaştırma çalışmalarının önceliği kaçınılmaz görülmektedir (Tunç, 2013: 36-37). Aidiyet duygusunun toplumsal ilişkilerdeki yansıması yerli ve yabancı ikileminden oluşmaktadır ki bu çatışmanın ortadan kalktığı modern kültürlerde, 'yabancılar toplumunun' modern toplumu yarattığı kabul edilmektedir. Çünkü tüm toplumsal ilişkiler yabancılar arası toplumsal ilişkiler gibi düzenlenmektedir (Giddens, 2004: 84). Şöyle ki farklı kültür ve etnik yapılardan göç edenlerin kendi özlerine ait kimlik arayışları karmaşık bir hâl aldığında göç ettikleri toplumdaki insanlara olan sosyal bütünleşmeleri yerine çatışma yaşamaları kendi kimliklerini kabul ettirme savaşına doğru olumsuz bir süreci doğurma tehlikesi de yaratabilmektedir.

Göçün Ülkemize Yansımaları

Tarihsel süreç içerisinde göçmen, sığınmacı ve mülteci olgusuna yönelik bakış açısı değişiklik göstermiştir. Bu kavramlar önce ulusal sonra da evrensel hukuk normlarının gelişen yanlarını ortaya çıkarmıştır. Günümüzde göçmen ve sığınmacı sorunuyla karşı karşıya kalan toplumlar bu konuya daha duyarlı yaklaşmak zorunda kalmışlardır. Özellikle yazılı ve görsel medyada göçmenlerin ve mültecilerin olumsuz görüntülerinin yer alıyor olması, uluslararası kurumların baskılarıyla birlikte

ülkelerin imajını etkileyebilmektedir. Bu baskıların neticesinde kimi sorunlar çözüme kavuşmazken ülkelere dönük algılarda da olumsuz yönde değişimler söz konusu olmaktadır. Ancak, bu değişimler sadece süreci gözlemleyen uluslararası kurumların ve ülkelerin gözünde imaj yitirilmesiyle kalmayıp zamanla bu tür ülkelerin toplumsal, kültürel ve ekonomik yapılarında yıkıma yol açmaktadır. Göç alan ülkelerde toplumsal sorunlar yaşanması, siyasal yapının tıkanması, ekonomik yükün artması ve kültürel sorunların derinleşmesi gibi problemler ortaya çıkmaktadır. Göç veren ülkelerde ise nüfusun azalmasıyla birlikte doğum oranlarının düşmesi, tek tip sosyo-kültürel yapının öne çıkması ve emek yoğun iş kollarında boşluklar yaşanması gözlenmektedir. Ayrıca göç edilen ülkelerde göçmenlerin ve mültecilerin barınma, güvenlik, sağlık, beslenme gibi insani sorunlarının çözümü de göç alan ülkeler için çoğu zaman ağır bir yük oluşturmaktadır. En nihayetinde, göç edilen ülkelerin olumlu veya olumsuz yönde kültürel yapısı çeşitlenerek tekdüzeliğini yitirebilmektedir (Ökmen, 2010: 7-8).

Ülkemiz açısından ise göç olgusu, Türk toplumunun hiç de yabancısı olmadığı bir durum olup tarihi itibariyle konar-göçerlik kültürüne dayanan bir kültür anlayışını temsil etmektedir. Yakın zamanda Balkanlardan gelen soydaşlarımız ile daha sonraki yıllarda yurt dışına çıkan Türk işçilerin göçü ülkemizin hem iç hem de dış göç süreçlerini yaşadığının kanıtı olarak görülmektedir (Kirişçi, 2003).Türkiye, son yıllarda jeopolitik konumu gereği âdeta bir 'göç odağı' haline gelmiştir. Tarihsel ve güncel olarak ülkemizin hem göç alan hem de göç veren bir ülke olduğu ve diğer ülkelerle insan alış-verişi içinde bulunduğu açıktır. Bunun nedeni Türkiye'nin içinde bulunduğu konjonktürel yapısı itibariyla birçok ülkeden, çeşitli nedenlerle gelen farklı din, dil ve ırka sahip yabancı göçmenin ve sığınmacının yollarının kesiştiği bir coğrafya olmasıdır. Son zamanlarda bu duruma bir de 'göçe geçiş' ülkesi olma süreci eklenmiştir. Aynı zamanda dünya üzerindeki farklı göç rejimleri içinde önemli bir aktör sayılan ülkemize artan bir hızla yönelen düzenli göç dalgalarından biri de 'uluslararası emekli göçü' dür. Bu göç dalgısı içinde Aydın, Muğla ve Antalya illeri özellikle

Avrupalı emekli göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır (İçduygu vd., 2014: 315-317).

Türkiye'nin göç ve sığınma politikalarına bakıldığında yakın zamana kadar özellikle Türk soyu ve kültüründen gelen göçmenlerin ülkemize yerleştiği görülmektedir. Ancak özellikle 1980'lerden itibaren belirgin bir yabancı göçü ile karşılaşan Türkiye, mevcut göç politikalarını da gözden geçirerek eski göç politika ve uygulamalarını yeni koşullara uyarlamak zorunda kalmıştır. Bu süreçte uluslararası göçün ekonomik ve demografik boyutlarıyla güvenlik temelli değerlendirilmelerine ağırlık verilmiştir. Bununla beraber, göçmenlerin ülkeye girişleri, ikamet ve çalışma izinleri ile vatandaşlık kazanmaları ilgili yasalar çerçevesinde düzenlenmiştir (Ökmen, 2010: 14-15). Öyle ki 11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile yasal ve yasa dışı göç sonucunda Türkiye'de bulunan yabancılar ile ilgili düzenlemeler yapılmış; bu sayede göçmenler açısından var olan insan hakları ihlallerinin önüne geçmek, ülkemizdeki kamusal, siyasal ve ekonomik açıdan oluşabilecek sorunları asgari seviyeye getirmek hedeflenmiştir. Yasa ile beraber uluslararası koruma konusu ilk kez kapsamlı şekilde irdelenmiş ve misafirperverlik olarak algılanan uluslararası koruma artık 'hak' bağlamında ele alınmıştır (Özer, 2011: 76).

İnsanların temel hak ve özgürlükleri ile güvenliklerini vatandaşı olduğu devletler korumakla sorumludur. Mülteciler açısından bu durum farklılık göstermektedir çünkü bu gruplar vatandaşı olduğu ülkedeki işgal, dış saldırı, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle ülkesinin korumasından yararlanamamakta, güvenlikleri için sığınma hakkına sahip olmaktadırlar. Ancak uluslararası korumanın görev alanı sadece fiziksel güvenliği sağlamak değil kişinin insani değerlerine sahip çıkan bir yaşam sürdürebilmesi ortamını oluşturmaktadır (Ökmen, 2010: 17).

Uyum sağlamanın daha sağlıklı ve hızlı gerçekleşebilmesi hususunda;

√ Ülkemiz vatandaşlarının yabancılara önyargılı bakış açılarını azaltmak için birlikte yaşama kültürünün gelişimini sağlamaya çalışmak,

√ Ülkemizde yaşamaya karar veren ya da zorunlu yollardan ülkemizde yaşayacak olan yabancılara yönelik uluslararası insan hakları standartlarına ulaşmalarını sağlayacak argümanlar geliştirmek,

√ Ülkemize gelen göçmenlerin ve hatta ailelerinin örneğin iş bulma konusundaki var olan kanalları kurumsallaştırmak,

√ Çoğunlukla emekli göçü kapsamında ele alırsak, ülkemizde yaşamaya karar veren yabancıların iktisadi kaynaklarının ülke ekonomimize katkı yapmasını sağlamak gerekmektedir (İçduygu vd., 2014: 325-328).

√ İkamet iznine sahip ya da alma niyetinde olan yabancılara yönelik olarak ülkemiz kanunlarının gerek teknik altyapı sağlanarak doğrudan iletişme geçerek gerekse medya aracılığıyla açık ve anlaşılır şekilde izah edilmesini sağlamak,

√ Ülkemizde yaşamını sürdüren yabancıların sahip oldukları hakların (tüketici, hukuki yollara başvurma hakkı vb.) dava açma haklarının nasıl ve hangi yollarla kendileri tarafından da kullanılabileceklerine dair tanıtımlar yapmak gerekmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada varılan temel nokta entegrasyon süreci ile göç olgusu arasındaki bağlantının gerek birey gerekse devlet tarafından doğru şekilde anlaşılabilmesinin, bu hususta gerçekleşebilir net çözüm önerileri üretilmesinin son derece önem arz ettiğidir. Günümüzde göç olgusunun bir sorun olduğu üzerinde sıklıkla durulmakta ve konuyla ilgili bugüne kadar yapılmış birçok çalışma ve bir o kadar da çoğunluğunu akademik çevrelerce oluşturulan çeşitli öneriler sunulmuştur. Ancak bu önerilerin ne derece yarar sağladığı oldukça tartışmalı bir konudur. Genel olarak uzmanların ortak paydada buluştukları temel görüş; göçün durdurulabilir olduğunu veya göçmenlerin bir gün anavatanlarına geri dönmelerini sağlayacak politikaların neler olması gerektiğini neden-sonuç ilişkisi

bağlamında ve aynı zamanda köktenci bir anlayıştan uzak şekilde göçmenlerin yaşamsal sorunlarının nasıl çözülebileceğini düşünüp ona göre öneriler ve uygulamaların yapılmasını tartışmak olmuştur. Bununla beraber, etkisi artan çok yönlü ve çeşitli boyutlara ulaşan göç ve uyum sorunları göç eden ile yerleşik gruplar arasındaki entegrasyonu zorlaştırmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana, uluslararası göçler gitgide daha karmaşık ve bir o kadar da çok boyutlu bir hâl almıştır. Bunun en önemli belirleyicilerini iş gücü piyasalarından kaynaklanan gelir dağılımındaki adaletsizlik, ücret farklılıkları, istihdam olanaklarının zayıflığı, piyasa ekonomisinin küreselleşmesi gibi iktisadi etkenlerin (özellikle iş bulma ve sığınma talebiyle yapılan göçte) yanı sıra kimlik sorgulama süreci, daha iyi yaşam standardı edinme arzusu, toplumda saygınlık isteği, düşük stres ortamında yaşama ve karmaşadan uzaklaşma çabası gibi sosyolojik etkenler oluşturmaktadır.

Sonuç olarak göç eylemiyle birlikte farklı kültürlerin karşılaşması söz konusu olmakta ve bu sayede insanların bir arada hayatlarını sürdürme isteği uyum sağlama süreciyle bir arada gerçekleşmektedir. Ancak kimi zaman bu süreç uyumsuzluk ve çatışma boyutuna varabilmekte, kültürler arasında iletişim kopuklukları ortaya çıkabilmektedir. Bu engelleri aşma yolları göç edilen pek çok ülkenin öncelik verdiği konulardan birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, farklılıklarla baş ederek ve iletişim engellerini aşarak çeşitli nedenlerle gerçekleşen göç eyleminin evrensel boyuttaki sorunları sağlıklı şekilde çözülebilir. Neticede göç olgusu bir sorun değildir. Burada asıl önemli olan sorun belli sayıda kişinin bir yere göç ederek yer değiştirmesinden ziyade göçün toplumsal sonuçlarını tespit edebilmek; gerekli teknik, hukuki vs. altyapıyı oluşturabilmek ve sorunu bu yönde aşabilmeyi sağlamaktır. Bu ise başta birey ve devlet ilişkilerinde entegrasyonunu sağlanabilmesi için doğru iletişim kanallarının varlığını gerekli kılmaktadır. Göçmenlerle ilgili olarak onların eğitimini, sağlığını, sosyal güvenliğini ve toplumsal dayanışmalarını güçlendirecek ve toplumsal kabul mekanizmasını harekete geçirebilecek yeni sosyal politikaların üretilmesi gerekmektedir. Bu hususta göçmenlere ilişkin olarak yalnızca yardım

dağıtmaya ya da yardım alarak geçinebilmelerini sağlayan formülasyonlar yaratmak yerine onların göç ettikleri toplumla bütünleşerek sorunlarını çözebilecekleri fikrinin aşılanması oldukça mühimdir.

Kaynakça

Aksoy, Z. (2012), "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 20, 292-303.

Asar, A. (2004), *Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları*, Emek Ofset, Ankara.

Baştürk, Ş. (2009), "Uyum'dan Dışlanmaya: Yirmi Birinci Yüzyılda Göçmenler ve Sosyal Politika", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 57, 515-548.

Bauman, Z. (1999), *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar* (Çev. Ülker Öktem), Sarman Yayınları, İstanbul.

Bedirhan, Y. (2009), "Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşayan Türk Çocuklarının Kültürel Uyum Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Akademik Bakış*, Sayı 16, 1-7.

Berry, J. W. (1997), "Lead Article Immigration, Acculturation and Adaptation", *Queen's University*, Volume 46, Number 1, 5-68.

Çakır, S. (2011), "Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 24, Aralık 2011, 129-142.

Çiçekli, B. (2009), "*Göç Terimleri Sözlüğü*", (Ed.)Uluslararası Göç Örgütü, Cenevre.

Doğan, V. (2006), *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Ankara.

Ekşi, A. (2002), "Sığınmacı ve Göçmelerde Psikopatoloji", *Türk Psikiyatri Dergisi*, Cilt 13, Sayı 3, 215-221.

Erder, S. (2006), *Refah Toplumunda Getto,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Ergil, D. (1980), *Türkiye'de Terör ve Şiddet: Yapısal ve Kültürel Kaynakları*, Turhan Kitabevi, Ankara.

Erdoğan, M. M. (2015), *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Erol, M. & Ersever, O. G. (2014), "Göç Krizi ve Göç Krizine Müdahale", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, 47-68.

Esen, E. & Yazıcı, Z. (2012), *Temel AB, Çokkültürlülük ve Kültürlerarası İletişimin Sağlıklı Hizmetlerinin Sunumuna Etkileri, Onlar Bizim Hemşehrimiz Uluslararası Göç ve Hizmetlerin Kültürlerarası Açılımı*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Giddens, A. (2000), *Sosyoloji* (Çev. Hüseyin Özel ve Cemal Güzel), Ayraç Yayınları, Ankara.

Giddens, A. (2004), *Modernliğin Sonuçları* (Çev. Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Gökçe, B. (1996), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Savaş Yayınları, Ankara.

Guterres, A. (2007), "*Göç Halindeki İnsanlık"*, Radikal, 11.

Gün, Z. & Bayraktar, F. (2008), "Türkiye'de İç Göçün Ergenlerin Uyumundaki Rolü", *Türk Psikiyatri Dergisi*, Cilt 19, Sayı 2, 167-176.

Güvenç, B. (1996), İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul.

İçduygu, A., Erder, S. & Gençkaya, Ö. F. (2014), "*Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları,1923-2023:Ulus-*D*evlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*", Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, MİReKOÇ Araştırma Raporları, İstanbul.

OECD *(2009), International Migration:The Human Face of Globalization,* Paris.

Mutluer, M. (2003), *Uluslararası Göçler ve Türkiye: Kurumsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

BM (1951), Mültecilerin Hukuki Durumlarına İlişkin Cenevre Sözleşmesi.

BM (1967), Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol.

Ökmen, Ö. (2010), "*Yabancılar Hukukunda Göçmenler*", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Özer, Y. Y. (2011), "Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası Göç", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Sayı 45, 73-88.

Somersan, S. (2004), *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Sunata, U. (2013), "Göçmen İşçinin Sıla Hasreti: Bir Yabancılaşma Hikâyesi", *Sosyoloji Dergisi*, Dizi 3, Sayı 27, 2013/2, 197-218.

Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2004), *Beşeri Coğrafya: İnsan Kültür Mekân*, Çankaya Kitabevi, İstanbul.

Toros, A. (2008), *Sorunlu Bölgelerde Göç*, Global Strateji Enstitüsü, Ankara.

Tunç, A. Ş. (2015), "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme", *Tesam Akademi Dergisi,* Cilt 2, Sayı 2, 29-63.

Tuzcu, A. & Bademli, K. (2014), "Göçün Psiko-sosyal Boyutu", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt 6, Sayı 1, 56-66.

Uğuz,Ş., Bilgen, İ., Yerlikaya, E. E. & Evlice Y. E. (2004), "Göç ve Göçün Ruhsal Sonuçları", *Çukurova Üniversitesi Arşiv Kaynak Tarama Dergisi,* Cilt 13, 283-394.

Yalçın, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.

Yavuz, S. (2013),"Göç, Entegrasyon ve Din: Avrupa'da Yaşayan Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 26, 610-623.

T.C. Resmi Gazete (2013), *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*, 28615, 11 Nisan 2013.

Kirişçi, K. (2003), "*Turkey: A Transformation from Emigration to Immigration. Country Profiles*" Migration Information Source, (http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=176, 19.09.2015).

Tunç, İ. (2013), "*Uluslararası Göç ve Göçmenlerin Sosyo-kültürel Uyum Sorunları*", (https://www.academia.edu/5875594/Uluslararas%C4%B1_G%C3%B6%C3%A7_ve_Uyum_Sorunlar%C4%B1,04.09.2015).

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55dc1e2be19586.57137973n, 14.09.2015).

(http://multecihaklari.org.tr/sik-sorulan-sorular/, 15.09.2015).

(http://www.dw.com/tr/suriyeliler-t%C3%BCrkiyede-kal%C4%B1c%C4%B1/a-18654827 ,19.01.2016).